SLAVIA ORIENTALIS TOM LXII, NR 1, ROK 2013

JUBILEUSZ KOMITETU SŁOWIANOZNAWSTWA PAN

Lucjan Suchanek

Sześćdziesiąt lat polskich studiów nad literaturą i kulturą Rosji Na sześćdziesięciolecie Komitetu Słowianoznawstwa PAN

Nie sposób w przeciągu niedługiej prelekcji na konferencji[1] przedstawić obrazu tej ważnej dyscypliny naukowej. Musi więc mieć miejsce wybór i koncentracja na niektórych faktach. 60 lat w podtytule wystąpienia pojawia się w związku z rocznicą Komitetu Słowianoznawstwa PAN, powołanego w 1952 roku. Zasygnalizowany w tytule ogląd należałoby jednak rozpocząć od roku 1945, od zakończenia drugiej wojny światowej, bo bezpośrednio po niej zaczęły się ukazywać w Polsce publikacje na temat literatury rosyjskiej w takim natężeniu i co ważniejsze w takim ujęciu, jakiego przed wojną nie znano, a przecież pisano wówczas na ten temat niemało, w szczególności o literaturze współczesnej. Elementem stymulującym podjęcie badań po wojnie było to, że wkrótce zaczęto organizować studia rusycystyczne – podobnie jak w innych krajach bloku wschodniego – na niezwykłą skalę. Nie wynikało to bezpośrednio z potrzeb edukacyjnych kraju, lecz spowodowane było względami politycznymi i ideologicznymi.

Pierwszy, bardzo oczywisty problem, którym się zajmę, dotyczy rozwoju kadry. W niniejszym tekście ograniczam się wyłącznie do osób, które uzyskały tytuł profesora i stopień doktora habilitowanego[2]. Ci ostatni z reguły zajmują dziś na uczelniach stanowiska profesorów nadzwyczajnych, ale też nierzadko także adiunktów!

---

[1] Tekst ten został przez prof. Lucjana Suchanka przedstawiony na uroczystym posiedzeniu Komitetu Słowianoznawstwa PAN w grudniu 2012 r. na sesji pt. *Slawistyka polska w minionym sześćdziesięcioleciu*. Sprawozdanie z niej opublikowane zostanie w nr 2/2013 „Slavii Orientalis" (redakcja).

[2] Nie uwzględniam zatrudnionych w polskich uczelniach osób nieposiadających obywatelstwa polskiego.

Dawniej istniało stanowisko docenta, zachowane do dziś jedynie w Akademii Nauk. Nie uważam, że jego likwidacja była sensowna, choć pamiętajmy, że w minionym okresie można było zostać docentem bez habilitacji (tzw. docenci marcowi). A przecież obok profesorów i doktorów habilitowanych mamy dużą, liczniejszą niż ta poprzednia, grupę asystentów i adiunktów, którzy również wzbogacają dorobek polskiej nauki.

Drugi problem, jakim się zajmę – to ośrodki akademickie, w których badacze są zatrudnieni. Trzeci – najważniejszy, lecz siłą rzeczy przedstawiony najbardziej skrótowo, to charakterystyka dyscypliny, z próbą ukazania jej rozwoju, ewolucji i przemian.

I. Kadra naukowa

Wszystkie dane dotyczące pierwszych publikacji badaczy do roku 1975 podaję za *Bibliografią rusycystyki polskiej. 1945-1975. Literaturoznawstwo*[3]. Z autorów publikujących w latach czterdziestych, którzy odegrają ważną rolę w rusycystyce uniwersyteckiej i będą kierować katedrami w Warszawie, Wrocławiu i Krakowie, najważniejsi byli Samuel Fiszman (pierwsza publikacja w 1947 roku), Marian Jakóbiec (1948) i Wiktor Jakubowski (1948). Potem zaczną coraz częściej pojawiać się inni autorzy, przede wszystkim pracownicy nowo otwieranych kierunków filologii rosyjskiej.

W 1953 zaczynają publikować[4] Bohdan Galster i Andrzej Walicki; w 1954 Antoni Semczuk i Franciszek Sielicki; w 1955 Ryszard Łużny i Telesfor Poźniak; w 1956 Zbigniew Barański i Andrzej Drawicz; w 1957 Janusz Henzel; w 1958 Tadeusz Kołakowski i Tadeusz Szyszko; w 1959 – René Śliwowski i Zygmunt Zbyrowski; w 1960 Bazyli Białokozowicz, Eugenia Kucharska, Paulina Lewin, Florian Nieuważny, Gabriela Porębina, Janina Sałajczyk; w 1961 Danuta Kułakowska; w 1962 Józef Borsukiewicz i Władysław Piotrowski.

W kolejnych latach lista badaczy będzie rosnąć znacząco, zaczynają publikować nowi specjaliści od literatury rosyjskiej: w 1964 – Jadwiga Szymak_(Szymak Reifer), Zygmunt Grosbart**,** Józef Smaga, Jerzy Litwinow; w 1965 – Stanisław Poręba i Alicja Wołodźko (Wołodźko-Butkiewicz); w 1966 – Bronisław Kodzis, Ewa Korpała-Kirszak, Halina Brzoza; w 1967 – Jerzy Faryno i Ewa Sławęcka; w 1968 – Elżbieta Biernat (Socha) i Wiktor Skrunda; w 1969 – Olga Główko, Jan Orłowski, Lucjan Suchanek, Halina Mazurek, Bogusław Mucha.

W następnym dziesięcioleciu debiutują: w 1970 – Czesław Andruszko, Mieczysław Jackiewicz, Halina Chałacińska-Wiertelak, Eliza Małek, Włodzimierz

---

[3] *Bibliografia rusycystyki polskiej. 1945-1975. Literaturoznawstwo*. Pod red. B. Białokozowicza. PIW 1976.

[4] Niejednokrotnie były to teksty niewielkie, często recenzje.

Wilczyński; w 1971 – Krzysztof Cieślik, Maria Cymborska-Leboda, Anna Raźny, Halina Konieczny (Waszkielewicz); w 1972 – Adam Bezwiński, Barbara Olaszek, Aleksandra Wieczorek; w 1973 – Krystyna Galon-Kurkowa, Lidia Liburska, Fryderyk Listwan, Jerzy Kapuścik; w 1974 – Witold Kowalczyk i Lucyna Rożek; w 1975 – Anna Gildner, Tadeusz Klimowicz, Danuta Szostakiewicz-Szymonik.

Debiuty badaczy w kolejnych sześciu latach podaję za *Bibliografią rusycystyki polskiej. 1976-1981. Literaturoznawstwo*[5]. W okresie tym zaczynają publikować następujący autorzy: w 1976 – Krystyna Bohosiewicz (Pietrzycka-Bohosiewicz), Mikołaj Kuplowski, Walenty Piłat, Kazimierz Prus, Jerzy Wróblewski, Bogusław Żyłko; w 1977 – Piotr Fast, Irena Fijałkowska-Janiak, Franciszek Apanowicz, Hanna Kowalska (Lewicka, Kowalska-Stus), Andrzej Lazari (de Lazari), Kazimiera Lis, Anna Majmieskułow, Barbara Stempczyńska, Wanda Laszczak, Urszula Wójcicka, Maja Szymoniuk, Ludmiła Jankowska; w 1978 – Małgorzata Matecka, Wanda Supa, Joanna Mianowska; w 1979 – Anna Jędrzejkiewicz; w 1980 – Andrzej Dudek; w 1981 – Barbara Stawarz.

W następnych latach nie podjęto więcej prac nad kolejną bibliografią literaturoznawstwa. W Instytucie Slawistyki PAN działa Zespół Centrum Slawistycznej Informacji Naukowej, lecz opracowuje on wyłącznie bibliografię slawistyki językoznawczej – dzieje się tak przede wszystkim dzięki zaangażowaniu i oddaniu dr Ewy Rudnik-Karwatowej. Jako przewodniczący Komitetu Słowianoznawstwa (1996-2003) starałem się przekonać Instytut Slawistyki PAN do kontynuowania prac na bibliografią literaturoznawczą, jednak bezskutecznie. Udało się natomiast wydać w 2000 roku bardzo pożyteczny informator *Współcześni slawiści polscy*[6]. Znalazło się w nim 77 osób z tytułem profesora lub stopniem doktora habilitowanego, zajmujących się rusycystyką literaturoznawczą/kulturoznawczą. Oprócz wymienionych już wcześniej badaczy w Informatorze znaleźli się: Anna Bednarczyk, Grażyna Bobilewicz, Tadeusz Bogdanowicz**,** Andrzej Jankowski, Andrzej Ksenicz, Izabela Malej, Bożena Pikal-Tokarz, Grzegorz Przebinda, Ewa Nikadem-Malinowska, Danuta Gierczyńska, Tadeusz Osuch.

Alfabetyczna lista uczestników wyborów do Komitetu Słowianoznawstwa na kadencję 2011-2014 zawiera nazwiska 88 badaczy. Podaną wyżej listę badaczy uzupełniają: Anna Kościołek, Grzegorz Ojcewicz, Katarzyna Osińska, Irena Rudziewicz, Małgorzata Semczuk-Jurska, Anna Skotnicka, Tatiana Stepnowska, Maja Szymo-

---

[5] M. Chajęcka, L. Jazukiewicz-Osełkowska i M. Zielińska. *Bibliografia rusycystyki polskiej. 1976-1981. Literaturoznawstwo*. PWN Warszawa – Łódź 1991. Oprócz niej ukazały się tomy bibliografii wydane przez Polską Akademię Nauk i Komitet Słowianoznawstwa z okazji VII i IX Międzynarodowego Kongresu Slawistów: *Bibliografia polskich prac z zakresu slawistyki 1968-1972*. Warszawa 1973 oraz *Bibliografia polskich prac z zakresu slawistyki. 1972-1981*. Literaturoznawstwo. Opracował J. Biesiada pod red. J. Czachowskiej. PWN Warszawa 1983.

[6] *Współcześni slawiści polscy. Informator*. Red. naukowa: Literaturoznawstwo – Folklorystyka E. Małek, Językoznawstwo M. Korytkowska. Wyd. Grell. Kraków 2000.

niuk, Anna Warda, Ewa Komisaruk, Anna Paszkiewicz, Walentyna Jakimiuk-Sawczyńska, Beata Trojanowska, Urszula Rzeczycka. Nie zostali ujęci na liście: Iwona Ndiaye (Obłąkowska-Galanciak) i Iwona Rzepnikowska. 7. grudnia odbyła się habilitacja Joanny Nowakowskiej-Ozdoby, w toku jest przewód Aleksandry Zywert.

II. Ośrodki akademickie

Badacze literatury i kultury Rosji zatrudnieni są we wszystkich polskich uniwersytetach i niektórych uczelniach innego typu. Jednostki, w których pracują, nosiły i noszą różne nazwy. Pierwotnie dominowała nazwa Katedra Filologii Rosyjskiej i z reguły nie wchodziła ona w obręb istniejących paralelnie katedr slawistyki. To wyodrębnienie wynikało z przyczyn politycznych i ideologicznych (pogłosy panslawizmu) – rusycystyki były potrzebne, by dominacja Rosji w krajach bloku wschodniego była wyrazista[7]. W założeniu rusycystyki, podobnie jak inne dziedziny badań i dydaktyki – humanistyka, nauki społeczne – miały również cel indoktrynacyjny – ale z reguły nie spełniały go, bądź wypełniały tylko częściowo. Później, w związku ze zmianami strukturalnymi w uczelniach, pojawiła się nazwa Instytut Filologii Rosyjskiej. Mógł on posiadać jako jednostki wewnętrzne katedry i zakłady, zatrudniające specjalistów od literatury i kultury rosyjskiej (jedna lub kilka jednostek). Poczynając od lat osiemdziesiątych widoczna jest, rodząca się oddolnie, tendencja do łączenia jednostek noszących nazwę filologia rosyjska w jednostki strukturalne wyższego rzędu: Filologia Wschodniosłowiańska, Filologie Wschodniosłowiańskie. Pierwsza z nich pojawiła się najwcześniej w Uniwersytecie Jagiellońskim – w 1989 roku[8]. W ostatnim okresie ma też miejsce włączanie filologii rosyjskiej w obręb slawistyki. Jednak dla obu tych dyscyplin, jak pokazuje chociażby przykład Uniwersytetu Jagiellońskiego, charakterystyczna jest idea autonomii, głównie ze względu na problem ewentualnej dominacji.

Instytuty bądź katedry z badaczami zajmującymi się literaturą i kulturą rosyjską jako samodzielne jednostki dydaktyczno-badawcze istnieją we wszystkich polskich uniwersytetach i niektórych akademiach. Są ulokowane w obrębie wydziałów Filologicznych, Neofilologii, Humanistycznych, Nauk Humanistycznych oraz Studiów Międzynarodowych i Politycznych.

---

[7] Znamienne, że powołany 4 lipca 1952 roku Komitet Słowianoznawstwa PAN pierwotnie również nosił nazwę Komitet Slawistyki i Rusycystyki. Zmiana nazwy nastąpiła w roku 1957.

[8] Proces ten w Uniwersytecie Jagiellońskim wyglądał następująco: w roku 1948 otwarto w nim Katedrę Historii Literatury Rosyjskiej, będącą kontynuacją utworzonej w 1928 jedynej wówczas w Polsce Katedry Literatury Rosyjskiej, którą objął profesor Wacław Lednicki. W 1953 roku Katedrę tę połączono z Zakładem Języków Wschodniosłowiańskich, tworząc Katedrę Filologii Rosyjskiej. W roku 1969 powołano do życia Instytut Filologii Rosyjskiej. W roku 1989 zmienił on nazwę na Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej, który obok rusycystyki prowadził także nowy kierunek – ukrainistykę. Od roku akademickiego 2000/2001 w Instytucie została uruchomiona nowa specjalność – rosjoznawstwo.

Poniżej prezentowane są wszystkie uczelnie z obowiązująca w nich obecnie strukturą[9]:

Uniwersytet Warszawski: Instytut Rusycystyki – Zakład Historii Literatury Rosyjskiej. Uniwersytet Jagielloński: Wydział Filologiczny – Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej: Katedra Średniowiecznej i Nowożytnej Literatury Rosyjskiej; Katedra Literatury Rosyjskiej XX i XXI Wieku, Katedra Antropologii i Komparatystyki Kulturowo-Literackiej, Katedra Kultury Słowian Wschodnich.

Uniwersytet Jagielloński: Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych: Instytut Rosji i Europy Wschodniej: Katedra Rosjoznawstwa, Katedra Kultury Bizantyńsko-Prawosławnej, Katedra Rosyjskiej Kultury Nowożytnej, Zakład Historii i Myśli Politycznej, Zakład Antropologii Kultury Rosyjskiej.

Uniwersytet Gdański: Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej: Zakład Literatury i Kultury Rosyjskiej, Zakład Translatoryki i Komunikacji Międzykulturowej.

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: Instytut Filologii Słowiańskiej – Zakład Literatury i Kultury Rosyjskiej XVIII-XIX Wieku, Zakład Literatury i Kultury Rosyjskiej XX-XXI Wieku.

Katolicki Uniwersytet Lubelski: Instytut Filologii Słowiańskiej – Katedra Literatury Rosyjskiej, Katedra Kultury Bizantyńsko-Słowiańskiej.

Uniwersytet Łódzki: Instytut Rusycystyki – Katedra Literatury i Kultury Rosyjskiej.

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: Instytut Filologii Rosyjskiej – Katedra Literatury i Kultury Rosyjskiej.

Uniwersytet Śląski: Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej – Zakład Historii Literatury Rosyjskiej, Pracownia Teorii Literatury i Przekładu (nie ma podanych pracowników).

Uniwersytet Szczeciński: Instytut Filologii Słowiańskiej – Zakład Historii Literatury Rosyjskiej. Ukraińskiej. Komparatystyki.

Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu: Instytut Filologii Słowiańskiej – Zakład Literatur Słowiańskich.

Uniwersytet Wrocławski: Instytut Filologii Słowiańskiej – Zakład Literatury i Kultury Rosyjskiej.

Uniwersytet Opolski: Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej – Zakład Literatury i Kultury Rosyjskiej.

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie: Instytut Neofilologii – Katedra Literatur Wschodniosłowiańskich.

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach: Instytut Filologii Obcych – Pracownia Literatury Rosyjskiego Obszaru Językowego.

Uniwersytet w Białymstoku: Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej – Katedra Rosyjskiej Literatury Dawnej, Zakład Rosyjskiej Literatury Współczesnej.

[9] Kolejność na liście nie świadczy o wielkości czy hierarchii danej jednostki.

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski: Instytut Słowiańszczyzny Wschodniej – Zakład Literatur Wschodniosłowiańskich.

Uniwersytet Zielonogórski: Instytut Neofilologii – Zakład Literatur Wschodniosłowiańskich.

Uniwersytet Rzeszowski: Wydział Filologiczny – Katedra Filologii Rosyjskiej, Zakład Historii Literatury Rosyjskiej.

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy: Instytut Neofilologii i Lingwistyki Stosowanej – Katedra Historii i Teorii Literatury Rosyjskiej, Katedra Badań nad Kulturą Rosji.

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach: Instytut Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych – Katedra Filologii Rosyjskiej.

Akademia Pomorska w Słupsku – Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Neofilologii – Zakład Literaturoznawstwa Rosyjskiego[10].

Oprócz jednostek prowadzących edukację działa instytut badawczy: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, w którym znajduje się: Zakład Literaturoznawstwa i Kulturoznawstwa.

Wspomnieć należy także o stowarzyszeniach naukowych, takich jak Komitet Słowianoznawstwa PAN. Działa również Komisja Słowianoznawstwa PAN Oddział w Krakowie. Przy Komitecie Słowianoznawstwa istnieje Komisja Emigrantologii Słowian, natomiast w Polskiej Akademii Umiejętności działa Komisja Kultury Słowian W obu komisjach dużą część stanowią specjaliści od literatury i kultury rosyjskiej.

Ważną rolę w badaniach nad literaturą i kulturą rosyjską odgrywają konferencje naukowe, sympozja, zjazdy, bardzo często międzynarodowe. Niektóre z nich mają charakter cykliczny.

Znakomita większość uczelni posiada własne czasopisma, zeszyty naukowe, roczniki, almanachy, serie wydawnicze, poświęcone wyłącznie literaturze i kulturze rosyjskiej lub takie, w których publikowane są także teksty slawistyczne i prace językoznawcze.

Uniwersytet Warszawski: Studia Rossica

Uniwersytet Jagielloński: Wydział Filologiczny: Seria: Rosja – Myśl. Słowo. Obraz

Uniwersytet Jagielloński, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych: Seria: Prace Katedry Rosjoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego (dawniej Katedry Literatury i Kultury Rosyjskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego); Seria Literatura Rosyjska – Emigracja – Tamizdat – Samizdat

Uniwersytet Jagielloński, Wydział Filozoficzny – Seria: Jagiellońskie Studia z Filozofii Rosyjskiej

---

[10] W niektórych uczelniach typu PWSZ (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa) istniały bądź istnieją nadal filologie rosyjskie, ale zatrudniają one pracowników z tytułem profesora bądź stopniem doktora habilitowanego na drugim etacie.

Uniwersytet Gdański: Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego. Filologia Rosyjska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: Studia Rossica Lubliniensia

Katolicki Uniwersytet Lubelski: Roczniki Humanistyczne Towarzystwa Naukowego KUL. Seria: Słowianoznawstwo

Uniwersytet Łódzki: Acta Universitatis Lodziensis. Folia Literaria. Studia z Literatury Rosyjskiej

Uniwersytet Łódzki, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych: Seria: Publikacje Interdyscyplinarnego Zespołu Badań Sowietologicznych

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: Studia Rossica Posnaniensia

Uniwersytet Śląski – Seria: Rusycystyczne Studia Literaturoznawcze Uniwersytetu Śląskiego

Uniwersytet Wrocławski: Slavica Wratislaviensia

Uniwersytet Opolski: Seria: Studia i Szkice Slawistyczne

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie: Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Rusycystyczne

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach: Kieleckie Studia Rusycystyczne

Uniwersytet w Białymstoku: Studia Wschodniosłowiańskie

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski: Acta Neophilologica, Acta Polono-Ruthenica

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy:

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach:

Polska Akademia Nauk – Instytut Sławistyki: „Studia Literaria Polono-Slavica", Seria: Literatura na pograniczach.

Publikacje poświęcone literaturze i kulturze rosyjskiej zamieszczają dwa czasopisma ogólnopolskie: „Slavia Orientalis" (jej poprzednikiem był „Kwartalnik Instytutu Polsko-Radzieckiego") i „Przegląd Rusycystyczny".

III. Charakterystyka dyscypliny, jej rozwój, ewolucja i przemiany

Polskie badania nad literaturą rosyjską rozpoczęły się zaraz po wojnie. *Bibliografia rusycystyki polskiej. 1945-1975. Literaturoznawstwo* do roku 1952 notuje 264 pozycje bibliograficzne. W większości to prace popularyzatorskie, paranaukowe, które wychodziły spod pióra slawistów (Tadeusz Stanisław Grabowski), polonistów (Julian Krzyżanowski, Czesław Zgorzelski, Henryk Markiewicz), krytyków literackich (Artur Sandauer), pisarzy i tłumaczy (Seweryn Pollak, Adam Ważyk, Julian Tuwim, Wiktor Woroszylski). Od 1946 roku o literaturze rosyjskiej sporo pisał Leon (Lew) Gomolicki, rosyjski emigrant czasów porewolucyjnych. Autorem

wielu tekstów był Karol Wiktor Zawodziński, kilka opublikował Marian Toporowski. Od 1953 rusycystyczne prace publikował Ryszard Przybylski.

W większości prace literaturoznawcze stanowiły publikacje drobne, sporo było wstępów do popularnych wydań poszczególnych pisarzy i antologii pisarzy rosyjskich, niekiedy tylko recenzje. W 1952 roku oprócz coraz większej liczby artykułów na temat literatury rosyjskiej, ukazują się pierwsze publikacje książkowe. W Bibliotece Narodowej wyszły wydania tekstów pisarzy rosyjskich z obszernymi wstępami i komentarzami (W. Jakubowki i H. Willman-Grabowska – A. Nikitin, *Wędrówka za trzy morza* (1952); A. Walicki – M. Gogol, *Rewizor* (1953); M. Jakóbiec – *Byliny* (1955); W. Jakubowski – A. Gribojedow, *Mądremu* biada (1960); B. Galster – I. Kryłow, *Bajki* (1961); A. Walicki, – W. Bieliński, *Pisma literackie* (1962). W latach 1957–1959 wyszła opracowana przez W. Jakubowskiego trzyczęściowa *Antologia literatury rosyjskiej XVIII wieku* (Kraków).

W 1962 roku wyszły pierwsze trzy monografie: Z. Barański, *Literatura polska w Rosji na przełomie XIX i XX wieku* (Wrocław); B. Galster, *Twórczość Rylejewa na tle prądów epoki* (Wrocław); R. Łużny, *Z badań nad rosyjskim czasopiśmiennictwem satyrycznym okresu Oświecenia* (Kraków).

Wg danych *Bibliografii rusycystyki polskiej. 1945-1975. Literaturoznawstwo* lista wszystkich publikacji za lata 1945-1975 wynosi 3210 pozycji. Zagranicznych publikacji autorów polskich (od 1951 roku) było 127. *Bibliografia rusycystyki polskiej. 1976-1981. Literaturoznawstwo* przytacza 389 uzupełnień za lata 1945-1975. Za lata 1976-1981 notuje 2663 pozycje. W dziale *Zagraniczne publikacje autorów polskich* znalazły się wyłącznie uzupełnienia za lata 1953-1975 (obejmujące 33 pozycje), danych dotyczących lat 1976-1981 nie ma.

Początkowo badania nad literaturą rosyjską były silnie związane z nauką radziecką, w dużym stopniu jej przedłużeniem, głównie gdy idzie o dobór i charakterystykę postawy pisarzy rosyjskich, o wymiar ideowy i ideologiczny ich dzieł. Znamienna była w nich literatura przedmiotu, obejmująca prawie wyłącznie prace radzieckie. Publikacje rusycystyczne w niemałym stopniu spełniały tę rolę, jaką chciano rusycystyce przypisać. Szczególnie wyraźne było to w pracach kontaktologicznych, mówiących o powiązaniach literackich polsko-rosyjskich, z wizjami wzajemnymi w obu naszych literaturach, z pozytywnymi stereotypami etnicznymi. We wszystkich tych przypadkach obowiązywała zakłamana, motywowana ideologicznie teza o przyjaźni między naszymi narodami[11].

Z biegiem czasu można zauważyć dość wyraźną ewolucję w polskich badaniach, stopniowe, choć nie całkowite, uwalnianie się spod presji nauki radzieckiej. Prezentacja pisarzy i ich dzieł nie jest już tak silnie związana z radzieckimi wzor-

[11] Przełomową rolę w tej dziedzinie badań odegrała książka J. Orłowskiego *Z dziejów antypolskiej obsesji w literaturze rosyjskiej*. Warszawa 1992 oraz jego antologia *Miecze i gałązki oliwne*. Warszawa 1995.

cami. Mówiąc o specyfice naszych badań nad literaturą rosyjską, trzeba wspomnieć o wpływie na nie polonistyki. Rusycyści często wzorowali się na badaniach polonistów, zwłaszcza gdy idzie o teorię literatury, a później metodologię badań. Bardzo natomiast rzadko miały miejsce odwołania do rusycystyki zachodniej.

Szczególnie mocno należy podkreślić, że przez rusycystów polskich zostają podejmowane problemy w radzieckiej nauce przemilczane. Nierzadkie są przypadki, że polskie literaturoznawstwo rusycystyczne w doborze autorów rosyjskich (zwłaszcza epoki radzieckiej) i ich dzieł wyprzedza znacznie, o wiele lat niekiedy, bardziej skrępowaną cenzurą i autocenzurą naukę radziecką. Szczególne nasilenie tego procesu obserwujemy w latach osiemdziesiątych, gdy w Polsce zmiany nastąpiły wcześniej niż w Rosji. W czasach „Solidarności" dzięki drugiemu obiegowi pojawiła się możliwość swobodnej nieskrępowanej cenzurą wypowiedzi o Rosji i ZSRR, a także publikowania dzieł do tej pory zakazanych. Publikacje drugiego obiegu pozwoliły zlikwidować zaległości w znajomości twórczości wielu pisarzy, dzięki nim udało się dotrzeć do tekstów, bez których obraz literatury rosyjskiej naszych czasów byłby niepełny. W obiegu nieoficjalnym zaczęto wydawać opracowania o literaturze rosyjskiej, przede wszystkim okresu radzieckiego – broszury A. Drawicza *Inna Rosja, Pytania o Rosję*, *Spór o Rosję, Jeszcze Rosja nie zginęła* i jego książka *Pocałunek na mrozie*. Wyszła broszura *Oblicza Rosji* (redakcja L. Suchanek), zawierająca materiały sesji, jaka odbyła się w Uniwersytecie Jagiellońskim w dniach 11-12 grudnia 1981 roku, tuż przed ogłoszeniem stanu wojennego. Ukazał się esej R. Łużnego *Włodzimierz Maksimow i inni. Nurt religijny we współczesnej literaturze rosyjskiej*[12].

Dziś sytuacja uległa zmianie. Wolna nauka rosyjska nadgoniła stracony czas, dokonano i dokonuje się nadal przewartościowań i ocen literackich – nie ma już w Rosji tematów tabu. Znamienne jednak, że stosunkowo rzadko prace Rosjan uwzględniają badania polskie, a wynika to nie tylko z powodów językowych. Nierzadkie są przecież przypadki publikowania tekstów badaczy polskich po rosyjsku, zarówno w czasopismach i książkach wydawanych w Rosji, jak i drukowanych w Polsce po rosyjsku. A niejednokrotnie prace polskie, jak już wspomniano, wyprzedzały znacznie publikacje rosyjskie na dany temat.

Liczbowy wykaz publikacji po roku 1981 jest niemożliwy z powodu braku całościowej bibliografii. Bez popełnienia błędu można jednak powiedzieć, że w porównaniu z poprzednim okresem, w którym, zwłaszcza na początku, odnotowano bardzo dużo prac popularnonaukowych, dorobek badaczy literatury i kultury rosyjskiej jest o wiele większy i bardziej wszechstronny. Jest to dyscyplina prężna, stale powiększająca swój dorobek, zajmująca ważną pozycję w polskiej humanistyce,

---

[12] Patrz szerzej: L. Suchanek, *Kultura rosyjska w Polsce zrywu solidarnościowego i stanu wojennego* (w:) *Polska w Rosji – Rosja w Polsce. Dialog kultur*. Pod red. R. Paradowskiego i S. Ossowskiego, Poznań 2003, s. 153-159.

w dziedzinie filologii plasująca się tuż za polonistyką. Grono badaczy ciągle rośnie, chociaż można przypuszczać, że w związku ze spadkiem liczby studentów na uczelniach, ich liczba będzie się zmniejszać.

Polskie badania obejmują swym zakresem cały obszar literatury i kultury Rosji, od epoki najdawniejszej po współczesność. Mamy prace poświęcone prozie, poezji i dramatowi. Ukazało się kilka syntez literackich, które miały po kilka wydań. Tylko jedna z nich obejmuje całą literaturę: B. Mucha, *Historia literatury rosyjskiej od początków do czasów najnowszych*, Wrocław 1989. Dwie inne – literaturę klasyczną (do rewolucji): *Historia literatury rosyjskiej*. Praca zbiorowa, red. M. Jakóbiec. T I-II. Warszawa 1976 oraz *Literatura rosyjska w zarysie*, red. Z. Barański, A. Semczuk, t. I, Warszawa 1986. Literaturę okresu późniejszego omawia *Historia literatury rosyjskiej XX wieku*. Praca zbiorowa pod red. A. Drawicza. Warszawa 1997.

Pojawiły się opracowania poszczególnych epok, okresów, nurtów, etapów, często mające charakter podręcznika lub ujęć popularnych: U. Wójcicka, *Siedem wieków literatury dawnej Rusi*, Bydgoszcz 1990; L. Suchanek, *Literatura i kultura staroruska*, Wrocław 1980; Urszula Wójcicka, *Literatura rosyjska XVIII wieku z elementami historii i kultury Rosji,* Bydgoszcz 2008; A. Drawicz, *Literatura radziecka. 1917-1967. Pisarze rosyjscy*, Warszawa 1968; G. Porębina, S. Poręba. *Historia literatury rosyjskiej 1917-1991*, Katowice 1994; J. Sałajczykowa, *Literatura rosyjska XX wieku. Wybrane zagadnienia*, Gdańsk 2001.

Z innych publikacji, mających charakter ujęć syntetycznych, słownikowo-encyklopedycznych wymienić można: *Rosjoznawstwo. Wprowadzenie do studiów nad Rosją*. Podręcznik akademicki, pod red. L. Suchanka, Kraków 2004; J. Sałajczykowa, *Prozaicy pierwszej fali emigracji rosyjskiej 1920-1940*, Gdańsk 2003; P. Fast, *Realizm socjalistyczny*, Kraków 2003; *Idee w Rosji. Leksykon rosyjsko-polsko-angielski* (tt.1-5 red. A. de Lazari; tt. 6-7 red. J. Kurczak), Łódź 1999-2009, (kolejny tom przygotowuje J. Dobieszewski); T. Klimowicz, *Obywatele Arkadii. Losy pisarzy rosyjskich po roku 1917*, Wrocław 1993. *Słownik pisarzy rosyjskich*, pod red. F. Nieuważnego, Warszawa 1994. G. Przebinda, J. Smaga, *Kto jest kim w Rosji po 1917 roku. Leksykon,* Kraków 2000; J. Faryno, *Введение в литературоведение*, Warszawa 1991; J. Mianowska, *Писатели русского зарубежья (третья волна эмиграции). Проза. Библиографический указатель*, Bydgoszcz 1995.

W badaniach polskich stosunkowo najmniej liczne są prace poświęcone literaturze i kulturze dawnej epoki (mediewistyka). Niezbyt obficie reprezentowany jest wiek XVIII. Wiele opracowań dotyczy romantyzmu i realizmu. Istnieje duża grupa badaczy, zajmujących się drugą połową XIX wieku i Srebrnym wiekiem. Z literatury okresu radzieckiego najbardziej opisane są lata dwudzieste, choć nie brak również opracowań poświęconych literaturze socrealizmu. Zainteresowanie wzbudziła także literatura okresu odwilży. Wiele opracowań poświęcono wolnej literaturze, dziełom dysydentów. Bardzo rozwinięta jest emigrantologia – prace poświęcone pisarzom pierwszej i trzeciej fali. Coraz więcej pojawia się prac o najnowszej lite-

raturze, w tym także postmodernistycznej. Wiele publikacji książkowych poświęconych zostało kulturze Rosji, jej filozofii, historii, rosyjskiemu prawosławiu, systemowi politycznemu.

Próby charakterystyki stanu badań nad literaturą i kulturą rosyjską podejmowano wielokrotnie, choć często wycinkowo. Na początku ze względu na ich rozmiar było to stosunkowo łatwe. Pierwsze dziesięciolecie powojenne podsumowali S. Fiszman i M. Jakóbiec w publikacji *Dziesięć lat rusycystyki literackiej w Polsce Ludowej*[13]. W roku 1960 S. Fiszman opublikował tekst *Stan badań nad rusycystyką literacką w Polsce*[14]. Później charakterystyki i oceny pojawiały się w publikacjach pokonferencyjnych, w których badacze przedstawiali badania nad określonymi epokami i kierunkami. Były opracowania dotyczące poszczególnych ośrodków i poszczególnych badaczy, te ostatnie w poświęcanym im księgach pamiątkowych (Festschrift), w dedykowanych im zeszytach „Slavii Orientalis", we wspomnieniach rocznicowych (w stulecie narodzin)[15].

W roku 1996 z inicjatywy władz PAN podjęta została całościowa próba analizy stanu slawistyki polskiej. Teksty na ten temat w oparciu o dane przygotowane przez kilku specjalistów od poszczególnych działów slawistyki opracowali J. Siatkowski (językoznawstwo) i L. Suchanek (literaturoznawstwo)[16]. Spora część opracowania L. Suchanka zawierała ocenę rusycystyki literaturoznawczej.

Do rzadkości należały przedsięwzięcia mające na celu refleksję nad teoretycznymi podstawami slawistyki i jej wymiarem metodologicznym. Warto więc zwrócić uwagę na zorganizowaną z inicjatywy J. Balucha w Uniwersytecie Opolskim przez Katedrę Slawistyki i Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej konferencję *Zmierzch Herdera. Filologiczne podstawy slawistyki*. „Jej celem była refleksja nad współczesnym stanem metodologicznym slawistyki, a także nad praktyką uniwer-

---

[13] S. Fiszman i M. Jakóbiec, *Dziesięć lat rusycystyki literackiej w Polsce Ludowej*. – „Kwartalnik Instytutu Polsko-Radzieckiego" 1954, Nr 3, s. 55-93.

[14] S. Fiszman, *Stan badań nad rusycystyką literacką w Polsce* – „Biuletyn polonistyczny" 1960, z. 9, ss. 46-53.

[15] Jako przykład podam moje opracowania: *Rusycystyka krakowska*. – „Przegląd Rusycystyczny", 1980, Nr 3, s. 37-55; *Literatura rosyjska na warsztacie krakowskich slawistów*. – „Ruch Literacki", 1983, Nr 3-4, s. 15-26; *Wiktor Jakubowski jako badacz literatury rosyjskiej*. – „Zeszyty Naukowe U J. Prace Historycznoliterackie". Z. 62. Kraków 1987, s. 121-130; *Wiktor Jakubowski o pisarzach rosyjskich XIX wieku*. – „Przegląd Rusycystyczny" 1994, z. 1-2, s. 110-113; *Ryszard Łużny. Szkic biobibliograficzny*. (w:) Musica antiqua. Vol. 2. Acta slavice. Bydgoszcz 1988, s. 7-24; *Twórczość naukowa Profesora Ryszarda Łużnego. 1927-1998* – „Slavia Orientalis" 1998, Nr 3, s. 357-364; *Wiktor Jakubowski (1896-1973)* – Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Filologicznego. Pod red. J. Michalika i W. Waleckiego, Kraków 2000, s. 501-505; *Profesor Ryszard Łużny*. 1927-1998 – Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Filologicznego. Pod red. J. Michalika i W. Waleckiego, Kraków 2000, s. 724-736.

[16] *Stan slawistyki w Polsce*. Tekst ocen przygotowali J. Siatkowski i L. Suchanek (w:) *Nauka w Polsce w ocenie Komitetów Naukowych PAN. Nauki Społeczne iHumanistyczne*..T. IV. Warszawa 1996, s. 243-253.

syteckiej dydaktyki, zwłaszcza w perspektywie rozwoju tej dyscypliny na Uniwersytecie Opolskim oraz w kontekście tendencji współczesnej slawistyki polskiej" – napisał jej pomysłodawca we *Wprowadzeniu* do tomu artykułów wygłoszonych na tej konferencji, którym towarzyszyła ciekawa i ożywiona dyskusja[17]. Na konferencji wygłoszono dwa referaty poświęcone rusycystyce/rosjoznawstwu. Wojciech Chlebda przedstawił tekst *Rusycystyka polska w powojennej perspektywie*. Podjął w nim refleksję nad miejscem rusycystyki w polskim powojennym życiu naukowym i akademickim, którą poprowadził „przez studium przypadku – opis doświadczenia własnego"[18]. Drugi referat wygłosił Lucjan Suchanek: *Rosjoznawcza alternatywa slawistyki*. Wiele tez tego tekstu zostanie wykorzystanych w niniejszym wystąpieniu.

Początki badań nad literaturą rosyjską i samych studiów rusycystycznych – podobnie jest w przypadku slawistyki – wynikały z tradycjonalistycznego podejścia, wywodzącego się z dawnych zasad organizacji procesu dydaktycznego w uniwersytetach, kiedy były one tworzone – co zrozumiałe – na wzór innych dyscyplin filologicznych, obejmujących badania językoznawcze i literaturoznawcze. Jednak w wielu uniwersytetach filologia, w szczególności slawistyka, a więc w tym także, a może przede wszystkim, rusycystyka, zaczynała mieć inne oblicze. Do programu studiów i paralelnie do badań naukowych oprócz historii literatury z silnie rozwiniętą kontaktologią/wpływologią i wywodzącym się z niego przekładoznastwem, oraz tradycyjnie wykładanej historii, stopniowo wchodziły także dyscypliny kulturologiczne (sztuka, teatr, film), a także rosyjska filozofia i dzieje idei, religia i Cerkiew Prawosławna, aż po problematykę politologiczną.

Tradycjonalistyczne podejście do badań, ograniczające problematykę wystąpień do literatury i folkloru, było znamienne dla Międzynarodowego Komitetu Slawistów i organizowanych przez niego kongresów. Dopiero od Kongresu Slawistów w Krakowie (1998) program został poszerzony o problematykę kulturologiczną, o zagadnienia filozofii i religii, idei i ideologii. Bez nich stan badań slawistycznych, w szczególności rosjoznawczych, byłby niepełny. Potem już zagadnienia te jako obowiązkowe wchodziły do programów Kongresów w Lublanie i Ohrydzie, chociaż niektóre z nich, dotyczące w szczególności zagadnień politologicznych, budziły i budzą u niektórych badaczy odruch niechęci. Wydaje im się, że jest to upolitycznienie rusycystyki/slawistyki. Nic bardziej błędnego – sfera życia politycznego, koncepcji światopoglądowych, systemów ideologicznych – to jeden z bardzo ważnych aspektów życia narodów i państw, a więc ich kultury. Bez ich znajomości – bez uwzględnienia takich zagadnień, jak komunizm, totalitaryzm, cywilizacja zachodnia, transformacja, globalizm – nie jest możliwa wiedza o człowieku, o Rosjaninie i Rosjanach jako całości, o wspólnocie.

---

[17] *Zmierzch Herdera. Filologiczne podstawy slawistyki*. Redakcja naukowa J. Baluch i A. Paluch. Opole 2010, s. 1.

[18] Tamże, s. 89.

Rzecz jasna, że w uczelniach i podejmowanych badaniach występuje także tradycjonalistyczny model rusycystyki, w której znajdą się wyłącznie problemy języka (różne typy gramatyk – opisowa, kontrastywna, historia języka, teoria języka, językoznawstwo porównawcze, scs) i literatury (historia literatury, wstęp do literaturoznawstwa, poetyka, wersologia, analiza dzieła literackiego).

Obecnie przechodzę do modelu nazwanego w programie konferencji opolskiej alternatywą rosjoznawczą slawistyki. W rzeczy samej nie jest to alternatywa – lecz naturalna droga w ewolucyjnym rozwoju rusycystyki (slawistyki). Etapem na drodze do niego było – a stało się to możliwe w wyniku przemian w Polsce po roku 1980 – wprowadzenie do programu studiów rusycystycznych w Krakowie i paralelnie do badań dzięki inicjatywie profesora R. Łużnego problematyki sacrum i filozoficznej myśli rosyjskiej. Pojawiła się ona także w innych jednostkach, w szczególności Lublinie, gdzie prof. R. Łużny wykładał, a również tam, gdzie pracowali jego uczniowie i osoby duchowo z Profesorem związane. Trzeba tu przypomnieć, że filozofię rosyjską i historię idei wcześniej jeszcze – ale niejako na uboczu – uprawiał Andrzej Walicki, którego prace miały duży wpływ na badaczy kultury rosyjskiej..

Rosjoznawstwo (россиеведение) jest krokiem na przód. Narodziło się ono w środowisku rusycystów krakowskich[19]. Koncepcja ta jednak napotkała na opór w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej i w efekcie rosjoznawstwo znalazło się na nowo otwartym na UJ Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych. Odejście z Wydziału Filologicznego spowodowało, że rosjoznawstwo stało się (ze względów organizacyjnych) dyscypliną kulturoznawczą. Nie ma jednak żadnych przeszkód, by nie mogło istnieć na wydziałach o profilu filologicznym. W skali Polski i nie tylko naszego kraju krakowskie rosjoznawstwo było dyscypliną unikatową. Ostatnio pojawia się w różnych ośrodkach: stanowi specjalność na rusycystycznych studiach filologicznych w Lublinie, Warszawie, Opolu, jest makrokierunkiem (pozwala na to obecna Ustawa o Szkolnictwie Wyższym) w Gdańsku, Poznaniu, Kielcach**,** w Uniwersytecie Wrocławskim prowadzone są studia podyplomowe.

Krakowskie rosjoznawstwo[20], idzie dalej niż popularne na Zachodzie *Russian studies*, ma bowiem ambicję całościowego prezentowania Rosji i nie ma wymiaru utylitarnego i politycznego, jak zachodnia sowietologia. Rosjoznawstwo jest nową

---

[19] Nie rości sobie ono pretensji do samej nazwy. Wcześniej pojawiła się ona w Uniwersytecie Toruńskim.

[20] Szerzej o tym we wstępie do podręcznika akademickiego *Rosjoznawstwo. Wprowadzenie do studiów nad Rosją.op. cit*. Patrz także: *Rosjoznawcza alternatywa slawistyki* (w:) *Zmierzch Herdera. Filologiczne podstawy slawistyki, op. cit*., s. 99-106; L. Suchanek, *Россиеведение и эмигрантология. Новые формы исследований и дидактики в польской славистике* – „Новая русистика. Nová rusistika. Международный журнал современной филологической и ареальной русистики". Brno 2012. Suplementum, s. 17-21.

ofertą studiów, a także nową gałęzią badań humanistycznych. W założeniu, podobnie jak działające na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ takie kierunki, jak amerykanistyka, europeistyka, studia blisko- i dalekowschodnie, studia południowo-amerykańskie – rosjoznawstwo ma służyć poznaniu określonego typu cywilizacyjnego: rosyjskiej cywilizacji bizantyńsko-prawosławnej.

Koncepcję studiów slawistycznych, których realizacją jest rosjoznawstwo, przedstawiłem na XIII Międzynarodowym Kongresie Slawistów w Lublanie, w ramach okrągłego stołu *Slawistyka literaturoznawcza w okresie globalizacji*, zaproponowanego przez I. Pospišila i L. Suchanka[21]. Uczony czeski wygłosił referat *Fiłołogija – areał – socialnyje nauki i paradoksy głobalizacii,* w którym przedstawił koncepcję prowadzonych w Brnie na Uniwersytecie Masaryka studiów arealnych, łączących literaturoznawstwo z naukami społecznymi.

W zamieszczonym w piśmie „Woprosy Jazykoznanija" obszernym omówieniu Kongresu (głównie, co zrozumiałe ze względu na autora, poświęconym językoznawstwu), zatytułowanym *Slawistyka dziś. O XIII Międzynarodowym Kongresie slawistów* A. Mołdowan, napisał:

> Występujący na nim (kongresie – L.S.) polski uczony L. Suchanek zaproponował jako możliwe wyjście z powstałej sytuacji globalizacji interdyscyplinarne podejście do slawistyki, na przykład, kompleksowe badanie właściwości poszczególnego rejonu Słowiańszczyzny drogą kombinacji takich dyscyplin, jak realioznawstwo (stranowiedienije), geografia, etnografia, filozofia, kultura, literatura, język itd. (…) Jako przykład przytoczył doświadczenie Uniwersytetu Krakowskiego, gdzie wprowadzono już specjalizację „rosjoznawstwo" i którego absolwentami są rosjoznawcy (specjaliści od Rosji). Realizacja takiego podejścia jest z pewnością pożyteczna dla prezentacji poszczególnych języków i krajów, lecz dla slawistyki jest zgubna przez odejście od slawistycznej metodologii naukowej[22].

Stwierdzenie Mołdowana, że taka droga studiowania Słowian, jakim jest rosjoznawstwo „jest zgubna przez odejście od slawistycznej metodologii naukowej", musi budzić zdziwienie. Jaką mianowicie metodologię A. Mołdowan ma na myśli?". Czyż istnieje jedna, spójna metodologia badań slawistycznych? Na to retoryczne pytanie nie trzeba, jak sądzę, odpowiadać. Uczony rosyjski chciał, jak się zdaje, zasygnalizować, że zadaniem slawistyki jest badanie Słowiańszczyzny jako całości. Badania takie są oczywiście prowadzone, lecz praktyka badawcza i dydaktyczna pokazuje, że slawistyka jest – jeśli chodzi o przedmiot badań – podzielona i można w niej wyróżnić tyle odrębnych jednostek, ile jest krajów słowiańskich (rusycystyka/rosjoznawstwo, bohemistyka, bułgarystyka, słowacystyka itd.)

---

[21] Patrz: *Mednarodni Slavistični Kongres. Program.* Ljubljana 2003, s. 103.

[22] „Вопросы Языкознания" 2004, Nr 3, s. 11-12.

Mołdawan opowiada się po stronie immanentystów, badaczy, którzy stoją na stanowisku, że ogólny przedmiot badań, jakim są Rosjanie (Słowianie), powinien być ściśle podzielony pomiędzy przedstawicieli różnych dyscyplin. Dowodzą oni, że słowiańską filozofię winni badać wyłącznie filozofowie, myśl religijną i historię życia kościelnego (cerkiewnego) – religioznawcy, idee i ideologię – politologowie. Listę tę można znacznie wydłużyć. Z kolei stronnicy interdyscyplinarnego podejścia do nauki, nie widzą sprzeczności w tym, że rosyjską filozofię, myśl religijną i polityczną, a także inne sfery wiedzy o Rosji mogą badać filologowie rusycyści i kulturologowie rosjoznawcy. Nie znaczy to, że wyłącznie oni mają się zajmować całokształtem spraw związanych z Rosją, robią to przecież także historycy, filozofowie, religioznawcy, politologowie. Spośród rusycystów/rosjoznawców mogą to robić tylko ci, którzy są do tego odpowiednio przygotowani, bowiem drogą samodzielnych studiów osiągnęli wysoki poziom kompetencji.

W Słowniku Brockhausa i Efrona czytamy:

> „Słowianoznawstwo, slawistyka to nauka o Słowiańszczyźnie jako całości i w szczególności o każdym członku rodziny słowiańskiego plemienia”[23].

Rosjoznawstwo jest propozycją badań i studiów, skoncentrowanych na, by posłużyć się słowami ze *Słownika* Brockhausa i Efrona, jednym „członku rodziny słowiańskiego plemienia”. Czytamy tam dalej: „słowianoznawstwo – to nauka o Słowianach, łącząca szereg dyscyplin naukowych, zajmujących się historią, literaturą, językiem, folklorem, etnografią, ekonomiką, sztuką, religią (…) zabytkami kultury materialnej i duchowej Słowian”. Studia rosjoznawcze są właśnie spojrzeniem na Rosję z perspektywy rozmaitych dyscyplin. Nowością rosjoznawstwa na tle dotychczas istniejących badań i studiów slawistycznych jest to, że dyscypliny wymienione w rosyjskim *Słowniku*, a także i inne, z reguły autonomiczne, zostały ze sobą połączone i stanowią spójną całość. Są więc nową propozycją w ofercie bogatych studiów slawistycznych.

Z reguły rozwój literaturoznawstwa odbywał się w następujący sposób: badacze literatury, dla których immanentne metody filologii (językowa i stylistyczna analiza tekstów pisanych) okazywały się niewystarczające, sięgali po pomoc do innych dyscyplin, wykorzystując ich bazę filozoficzną, metody i pojęcia. W ten sposób powstawały szkoły badawcze, kierunki metodologiczne. Charakterystyczne są dla nich określone sposoby badania literatury, środki analizy i interpretacji tekstu, tworzą one swoiste instrumentarium terminologiczne. Jednym słowem, ma miejsce adaptacja różnorodnych dyscyplin na potrzeby literaturoznawstwa. W polskich badaniach szczególną – obok tradycyjnej metody filologiczno-historycznej – odegrały marksizm, strukturalizm, semiotyka.

---

[23] *Малый энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*. Петербург 1899-1902. Cyt. za: http://slovari.yandex. ru.

W naszych czasach trzy zwłaszcza dyscypliny wpłynęły na charakter badań rosjoznawczych. Należy do nich przede wszystkim antropologia (filozofia człowieka) – dział filozofii, w którym człowiek występuje jako specjalny przedmiot poznania. Antropologia filozoficzna, podobnie jak literatura, stara się odpowiedzieć na pytanie *kim jest człowiek?* I to właśnie pomagało zbliżeniu wymienionych wyżej dyscyplin. Analogicznie jest w przypadku związków literaturoznawczej slawistyki/rosjoznawstwa z aksjologią, nauką o naturze wartości, ich miejscu w rzeczywistości, w egzystencji człowieka. Analiza wartości jest szeroko wykorzystywana przy analizie tekstów literackich. Niezwykle silny jest związek badań rosjoznawczych z historią idei. Literatura wyraża poglądy i idee, w których uświadamiany jest i oceniany stosunek ludzi do rzeczywistości i stosunek człowieka do drugiego człowieka. Od dłuższego już czasu uwagę badaczy literatury i kultury Rosji przyciąga sfera sacrum. Jak czytamy we wstępie do książki *Człowiek – dzieło- sacrum:* „nie ma kultury bez sacrum. Jest ono obecne w całej historii człowieka, we wszystkich jej wymiarach, w jego staraniach o zapanowanie nad światem przyrody i kultury oraz w wysiłkach, by te światy poznać i zrozumieć”[24].

W ostatnich latach w badaniach rusycystycznych/rosjoznawczych wymienione wyżej dyscypliny przestają być jedynie narzędziem opisu i interpretacji literatury. Następuje ich autonomizacja i w efekcie one same, a w szczególności historia idei, filozofia, myśl społeczna, polityczna i religijna Rosjan, stają się przedmiotem badań rusycystów/rosjoznawców. Najświeższej daty są badania nad współczesnym życiem politycznym i problemami gospodarki.

W polskich badaniach nad Rosją silnie rozwinęła się emigrantologia[25]. Jest to obszerna dziedzina wiedzy o charakterze interdyscyplinarnym, wykorzystująca w badaniach historię, kulturoznawstwo, literaturoznawstwo, socjologię, psychologię, filozofię, antropologię, politologię, religioznawstwo, historię sztuki, językoznawstwo, a także biografistykę i badania życia kulturalnego, literackiego, politycznego. Prace o emigracji pojawiły się, rzecz jasna, znacznie wcześniej zanim ukazał się sam termin emigrantologia.

Pojęcie emigrantologia zostało wprowadzone i scharakteryzowane przez L. Suchanka na XII Międzynarodowym Kongresie Slawistów w Krakowie w 1998 roku. Od tego czasu termin emigrantologia używany jest szeroko w nauce, zwłaszcza w slawistyce światowej. W 2000 roku Jurij Boriew napisał: „rodzi się nowa nauka – emigrantologia”[26].

---

[24] *Człowiek – dzieło – sacrum*. Red. nauk. S. Gajda i H. Sobeczko. Opole 1998, s. 9.

[25] L. Suchanek, *Emigrantologia – dziedzina badań rosjoznawczych* – „PAUza Akademicka. Tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności” Nr 112, Kraków 24 lutego 2011, s. 2-3; tegoż. *Rossijewiedienije i emigrantołogija. Nowyje formy issledowanij i didaktiki w pol'skoj sławistikie, op. cit.*, s. 17-21.

[26] Ю. Борев, *Эмигрантология* (w:) *Феномен Юрия Дружникова*, Варшава – Москва 2000, s. 166. O emigrantologii jako nauce mówiono na XIII Kongresie Slawistów w Lublanie (2003). Na

Emigrantologia jako dział wiedzy posiada w swym dorobku dużą ilość monografii, książek zbiorowych, artykułów, emigracja stawała się często tematem konferencji i sympozjów. Jej polskie osiągnięcia przedstawiła J. Mianowska w artykule *Польская научная критика в кругу известных, малоизвестных и неизвестных имен культуры русского зарубежья*[27]. Badania emigrantologiczne obejmują relacje o życiu emigrantów. Z antropologicznego punktu widzenia ważne są rozważania na temat emigranta jako typu człowieka, emigrantologia bowiem to nauka o warunkach egzystencji na obczyźnie. Dotyczą różnych form oraz wielorakiej działalności i aktywności emigrantów, w tym szczególnie organizacyjnej i edytorsko-wydawniczej. Opisują i oceniają spuściznę pisarską, zarówno beletrystyczną, jak i publicystyczną, eseistyczną, dokumentalną, filozoficzną, religijną, naukową, często polemiczną wobec siebie i nierzadko krytyczną. Przy Komitecie Słowianoznawstwa powołana została Komisja Emigrantologii Słowian, która posiada swoją bibliografię[28]. Władze Polskiej Akademii Nauk w nowym statucie zlikwidowały istniejące dotąd komisje, dając im o wiele niższy statut sekcji i dlatego Komisja jest w trakcie poszukiwania nowej afiliacji organizacyjnej.

Refleksje niniejsze chciałbym zakończyć trzema – wynikającymi w sposób oczywisty z prezentowanego materiału – konkluzjami:

1. Pożądane jest opracowanie stanu badań nad literaturą i kulturą rosyjską w Polsce po drugiej wojnie światowej (od roku 1945). Tego typu badania cząstkowe były u nas prowadzone. W slawistyce światowej również są prowadzone. O wadze i potrzebie takich badań świadczy to, że w programach Kongresów Slawistów znajduje się, usytuowany wprawdzie na końcu, dział: Z historii slawistyki.

2. Pożądane byłoby uzupełnienie istniejących dotąd bibliografii, doprowadzonych do roku 1981. Nie można jej ograniczać, jak robiono to dotąd, wyłącznie do literaturoznawstwa, musi uwzględnić także badania kulturoznawcze. Brak takiego opracowania poważnie utrudnia studia w interesującym nas zakresie. Tylko do pewnego stopnia, przy czym przy dużym wysiłku, pomaga tu internet. Może on być natomiast przydatny w inny sposób. Dziś, gdy możliwa, a nawet preferowana jest elektroniczna forma publikacji, upowszechnienie bibliografii jest łatwiejsze i w pełni możliwe. Etapem na drodze do stworzenia pełnej bibliografii mogłaby być bibliografią członków Komitetu Słowianoznawstwa, do której materiały dostarczyliby sami członkowie Komitetu.

3. Pożądane byłoby stworzenie nowej syntezy historii literatury rosyjskiej, najlepiej w dwu wariantach: pełnym dla badaczy i studentów, oraz skróconym dla szerokiego odbiorcy. Dotychczasowe opracowania, pisane w różnych latach i w róż-

---

XIV Kongresie Slawistów w Macedonii (2008) L. Suchanek wygłosił referat *Emigrantologia: osiągnięcia i nowe perspektywy. Między Kongresem Slawistów w Krakowie a Skopju. 1998-2008*.

[27] *Powrócić do Rosji wierszami i prozą. Literatura rosyjskiej emigracji*. Pod red. G.Nefaginy, Akademia Pomorska w Słupsku, Słupsk 2012, s. 13-22.

[28] Literacka i Komparatystyczna Bibliografia Slawistyczna. Emigrantologia – ww.biblioslav.pl.

nych warunkach, częściowo się zdezaktualizowały, co wynika chociażby z samego rozwoju nauki, z jej nowych odkryć, z przewartościowań, zmian w sposobie opisu i charakterystyki, a także z pozycji metodologicznych. Obchodzący 60-lecie Komitet Słowianoznawstwa PAN mógłby i powinien takie działania koordynować i objąć nad nimi patronat.

РЕЗЮМЕ

Шестьдесят лет польских исследований по литературе и культуре России. На шестидесятилетие Комитета Славяновдения ПАН

В настоящей статье рассматриваются три основных вопроса. Во-первых, это характеристика кадры, указание года дебютов ученых, причем я занимаюсь только теми, кто добился звания профессора или степени доктора наук. Вторая проблема касается научных институтов (университетов, факультетов, институтов, кафедр), в которых работают русисты и россиеведы. Третья – это характеристика дисциплины, ее развития, эволюции и перемен.